

UDK: 81'42:81'276 (=512.131)(=450)

Malika GULAMOVA,
Samarqand davlat chet tillar instituti tayanch doktoranti
E-mail: gulamova-m@samdchi.uz

O'zMU professori N.Sa'dullayeva taqrizi asosida

MADANIY KONTEKSTDA KOMMUNIKATIV STRATEGIYALAR: O'ZBEK VA ITALYAN TILLARI MISOLIDA

Annotatsiya

Ushbu maqola o'zbek va italyan tillarida qo'llaniladigan kommunikativ strategiyalarni madaniy kontekstda tahlil qilishga bag'ishlangan. Tadqiqotda lingvistik va sotsiolingvistik yondashuvlar asosida har ikki tilga xos bo'lgan muloqot usullari, hurmatni ifodalash, diplomatik nutq strategiyalari hamda harakatga undash taktikalari ko'rib chiqiladi. Maqola madaniy omillarning kommunikativ strategiyalarga ta'sirini aniqlashga qaratilgan bo'lib, o'zbek va italyan lingvomadaniyatidagi asosiy o'xshashlik va farqlarni ochib beradi. Tadqiqot usuli sifatida esa adabiyotlar tahlili tanlangan bo'lib, mavzu bo'yicha ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar asosida xulosa va tavsiyalar beriladi. Ushbu maqola tilshunoslik, madaniyatshunoslik va pragmatika sohalarida izlanish olib borayotgan tadqiqotchilar uchun foydali bo'lishi mumkin.

Kalit so'zlar: Kommunikativ strategiyalar, lingvomadaniyat, madaniy kontekst, pragmatika, adabiyotlar tahlili, hurmatni ifodalash, diplomatik nutq.

КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ В КУЛЬТУРНОМ КОНТЕКСТЕ: НА ПРИМЕРЕ УЗБЕКСКОГО И ИТАЛЬЯНСКОГО ЯЗЫКОВ

Аннотация

Данная статья посвящена анализу коммуникативных стратегий, используемых в узбекском и итальянском языках в культурном контексте. В исследовании рассматриваются способы общения, выражение уважения, дипломатические речевые стратегии и тактики побуждения к действию, характерные для обоих языков, с опорой на лингвистические и социолингвистические подходы. Цель статьи – выявить влияние культурных факторов на коммуникативные стратегии, а также раскрыть основные сходства и различия в узбекской и итальянской лингвокультурах. В качестве метода исследования выбран анализ литературы, а выводы и рекомендации даны на основе ранее проведенных исследований по данной теме. Статья может быть полезна исследователям в области лингвистики, культурологии и прагматики.

Ключевые слова: Коммуникативные стратегии, лингвокультура, культурный контекст, прагматика, анализ литературы, выражение уважения, дипломатическая речь.

COMMUNICATIVE STRATEGIES IN A CULTURAL CONTEXT: THE CASE OF UZBEK AND ITALIAN LANGUAGES

Annotation

This article is dedicated to analyzing communicative strategies used in Uzbek and Italian languages within a cultural context. The study examines communication methods, expressions of respect, diplomatic speech strategies, and persuasive tactics characteristic of both languages based on linguistic and sociolinguistic approaches. The article aims to identify the influence of cultural factors on communicative strategies, highlighting key similarities and differences in Uzbek and Italian linguistic cultures. The research method chosen is literature analysis, and conclusions and recommendations are made based on previous studies on the topic. This article may be useful for researchers in the fields of linguistics, cultural studies, and pragmatics.

Key words: Communicative strategies, linguistic culture, cultural context, pragmatics, literature analysis, expressing respect, diplomatic speech.

Kirish. Til nafaqat fikr almashish vositasi, balki u jamiyatning madaniyati va mentalitetini aks ettiruvchi muhim omildir. Har bir tilda muloqot jarayoni o'ziga xos kommunikativ strategiyalar yordamida amalga oshiriladi. Ushbu strategiyalar esa milliy urf-odatlar, tarixiy an'ana va ijtimoiy qadriyatlar bilan chambarchas bog'liqdir. Shunday ekan, o'zbek va italyan tillarida qo'llaniladigan kommunikativ strategiyalarni tahlil qilish, ularning madaniy omillar bilan qanday bog'liq ekanini aniqlash dolzarb masala hisoblanadi.

Mazkur maqola o'zbek va italyan tillarida qo'llaniladigan kommunikativ strategiyalarni lingvomadaniy va sotsiolingvistik nuqtayi nazardan o'rganishga qaratilgan. Tadqiqotda ushbu tillarda muloqot davomida ishlatiladigan hurmat ifodalari, diplomatik nutq shakllari hamda harakatga undash taktikalari tahlil qilinadi. Maqolada madaniy kontekstning kommunikativ strategiyalarga ta'siri ham o'rganilib, o'zbek va italyan tillarida uchraydigan asosiy o'xshashlik va farqlar yoritiladi. Tadqiqot usuli sifatida adabiyotlar tahlili tanlangan bo'lib, ilgari o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar, maqolalar va lingvistik manbalar asosida tahlil yuritiladi. Ushbu ish natijasida o'zbek va italyan tillaridagi kommunikativ strategiyalarning o'ziga xos jihatlari aniqlanib, madaniyat va til o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni tushunishga hissa qo'shiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Kommunikativ strategiyalar va madaniy kontekst masalalari lingvistika, sotsiolingvistika va pragmatika doirasida keng o'rganilgan mavzulardan biridir. Turli madaniyatlar orasidagi muloqotning o'ziga xos jihatlarni tahlil qilish tilshunoslar tomonidan pragmatik va diskurs tahlili usullari asosida amalga oshirilgan. G. Hofstede [4] tomonidan ilgari surilgan madaniy o'lchamlar nazariyasi turli jamiyatlarda kommunikativ strategiyalarning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni tushuntirish uchun muhim manba hisoblanadi. U madaniyatni individualizm va kollektivizm, kuch masofasi, noaniqlikka yo'l qo'yish darajasi kabi ko'rsatkichlar orqali tahlil qiladi, bu esa o'zbek va italyan tillaridagi muloqot uslublarini solishtirishga asos bo'ladi. Shuningdek, E. Goffman [2] tomonidan ishlab chiqilgan "Yuz" nazariyasi (Face Theory) muloqotda hurmat va izzatni saqlashga qaratilgan strategiyalarni tushuntirish uchun ishlatiladi. Bu nazariya yordamida o'zbek va italyan tillarida hurmat ifodalari va diplomatik nutq shakllarining o'xshashligi va farqlari aniqlanadi.

O'zbek tilida kommunikativ strategiyalar masalasiga oid tadqiqotlar O. Mo'minova [8], A. Mamatov [6] kabi olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lsa, italyan tilshunosligi doirasida P. Grice [3] ning Hamkorlik tamoyili va S. Levinson [5] ning pragmatikaga doir qarashlari muhim nazariy asoslarni tashkil

etadi. Ushbu yondashuvlar italyan va o'zbek lingvomadaniyatida muloqotga ta'sir qiluvchi omillarni tahlil qilishda qo'llaniladi. Ushbu tadqiqot o'zbek va italyan tillarida kommunikativ strategiyalarni madaniy kontekstda o'rganish bo'yicha ilgari olib borilgan ilmiy ishlarga tayangan holda yangi qiyosiy xulosalar chiqarishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot adabiyot tahlili usuliga asoslangan bo'lib, o'zbek va italyan tillaridagi kommunikativ strategiyalarni madaniy kontekstda o'rganishga qaratilgan. Tadqiqot jarayonida mavjud ilmiy manbalar, jumladan, tilshunoslik, pragmatika va sotsiolingvistika sohalaridagi tadqiqotlar tahlil qilinadi. Avvalo, kommunikativ strategiyalar va lingvomadaniyatga oid nazariy manbalar aniqlanib, ushbu mavzuga oid ilmiy yondashuvlar o'rganiladi. Keyingi bosqichda o'zbek va italyan tillari bo'yicha mavjud adabiyotlar solishtirib tahlil qilinib, har ikki tilda qo'llaniladigan muloqot strategiyalarining o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi. Shu bilan birga, madaniy omillarning kommunikativ uslublarga ta'siri sotsiolingvistik va pragmatik nuqtayi nazardan baholanadi. Tadqiqot davomida asosiy e'tibor muloqotda hurmat ifodalari, diplomatik nutq shakllari hamda harakatga undash taktikalari kabi jihatlarga qaratiladi. Hamda o'zbek va italyan tillaridagi kommunikativ strategiyalarning umumiy va o'ziga xos jihatlari tizimli tahlil qilinib, til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlik yuzasidan ilmiy xulosalar beriladi. Ushbu metodologik yondashuv yordamida mavzuga oid ilgari o'tkazilgan tadqiqotlar chuqur tahlil qilinib, lingvistik va madaniy o'zgarishlarning kommunikativ strategiyalarga ta'siri ochib beriladi.

Natijalar tahlili va muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kommunikativ strategiyalar til va madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aks ettiradi. Har bir til jamiyatining ijtimoiy va madaniy qadriyatlarini bilan uyg'unlashgan holda shakllanadi va kommunikativ strategiyalarning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi. O'zbek va italyan tillarida kommunikativ strategiyalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala madaniyatda muloqot jarayoni muayyan ijtimoiy meyorlar va konvensiyalarga asoslanadi. Ushbu qismda muloqotdagi hurmat ifodalari, harakatga undash taktikalari hamda rasmiy va norasmiy nutq o'rtasidagi farqlar keng yoritiladi.

O'zbek va italyan madaniyatida hurmat ifodalari turlicha namoyon bo'ladi. O'zbek tilida hurmat muhim kommunikativ elementlardan biri hisoblanadi va bu, asosan, kollektivistik jamiyatga xos bo'lgan ijtimoiy qadriyatlar bilan bog'liqdir [4]. O'zbek tilida murojaatlar keng tizimga ega bo'lib, "aka", "opa", "ustoz", "domla", "xonim", "janob" kabi atamalar insonlar orasidagi ijtimoiy masofani belgilovchi muhim vosita sanaladi. Masalan, universitetda talabalar professorlarga murojaat qilganda "Ustoz" yoki "Domla" so'zlarini ishlatish odatiy hol hisoblanadi. Bundan tashqari, keksalar yoki obro'li insonlarga murojaat qilishda "siz" shakli ishlatilishi majburiy bo'lib, bu insonlararo hurmat tamoyillarini aks ettiradi [8].

Boshqa tomondan, italyan tilida murojaat shakllari ham rasmiy va norasmiy nutq uslubiga qarab farqlanadi. Rasmiy muloqotda "signore" (janob) va "signora" (xonim) murojaat shakllari qo'llaniladi, ayniqsa, xizmat ko'rsatish sohasida yoki akademik muhitda. Misol uchun, universitetda professorlarga "Professore Rossi" yoki "Dottore Bianchi" deb murojaat qilish odatiy sanaladi. Biroq italyan norasmiy muloqotda murojaatlar ancha erkin bo'lib, yaqin tanishlar o'rtasida shaxsning ismi bevosita ishlatiladi [5]. Bu holat italyan jamiyatida individualizm va ochiq muloqot an'analari ustunligini ko'rsatadi.

Harakatga undash, ya'ni iltimos qilish, taklif bildirish yoki biror harakatga chorlov kommunikativ strategiyalarning muhim qismidir. O'zbek tilida harakatga undash odatda bilvosita shaklda ifodalanib, ehtiyotkorlik va muloyimlik tamoyillariga asoslanadi. Masalan, "Iltimos, shu hujjatni ko'rib chiqib bera olasizmi?" yoki "Agar imkon bo'lsa, menga yordam bera olasizmi?" kabi iboralar yordamida yumshoq ifoda usuli tanlanadi

[7]. Ushbu muloqot shakli madaniy meyorlar bilan bog'liq bo'lib, kamtarlik va hurmat tamoyillariga asoslanadi.

Italyan tilida esa harakatga undash ko'proq bevosita shaklda amalga oshiriladi. Masalan, italyanlar "Mi puoi aiutare?" ("Menga yordam bera olasizmi?") yoki "Passami il sale" ("Tuzni uzat") kabi bevosita so'zlashuv shakllaridan foydalanadi. Ushbu holat italyan madaniyatining jonli va ochiq muloqotga asoslanganligini ko'rsatadi [3]. Biroq, rasmiy kontekstda italyan tilida ham iltifotli shakllar qo'llaniladi, masalan, "Potrebbe darmi una mano, per favore?" ("Iltimos, menga yordam bera olasizmi?"). Bu farqlar til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni yaqqol aks ettiradi. O'zbek muloqot madaniyatida harakatga undash ehtiyotkorlik bilan ifodalanib, bevosita talab qilishdan qochiladi. Italyan tilida esa bevosita ifodalash odatiy hisoblanadi, chunki bu madaniyatda muloqot jonli va aniq bo'lishi talab qilinadi [5].

O'zbek va italyan tillaridagi rasmiy va norasmiy muloqot strategiyalarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala til muloqotning ijtimoiy kontekstiga qarab turlicha shakllarga ega. O'zbek tilida rasmiy nutq odatda bilvosita va diplomatik tarzda ifodalanadi. Masalan, rasmiy uchrashuvlarda "Hurmatli mehmonlar, sizlarni samimiy qutlaymiz" kabi iboralar ishlatiladi. Shu bilan birga, italyan tilida rasmiy nutq uslubi ham mavjud bo'lsa-da, u nisbatan tabiiy va bevosita shaklda bo'lishi mumkin, masalan, "Gentili ospiti, vi diamo un caloroso benvenuto" ("Hurmatli mehmonlar, sizlarni iliq kutib olamiz"). Norasmiy muloqotga kelganda, o'zbek tilida ko'proq bosiqlik va muloyimlik saqlanadi. Masalan, do'stlar orasida "Qalaysiz?" yoki "Bugun nima rejalaringiz bor?" kabi iboralar ishlatiladi. Boshqa tomondan, italyan norasmiy nutqida hissiyot va ekspressivlik kuchli bo'lib, "Come va?" ("Qanday ketyapti?") yoki "Che fai oggi?" ("Bugun nima qilasan?") kabi bevosita so'zlashuv shakllari keng qo'llanadi [2]. O'zbek va italyan tillaridagi kommunikativ strategiyalar har ikki jamiyatning madaniy va ijtimoiy qadriyatlarini bilan bog'liq holda shakllangan. O'zbek tilida hurmat va ehtiyotkorlikka asoslangan muloqot strategiyalari keng qo'llanilsa, italyan tilida jonli va bevosita ifodalash uslublari ustunlik qiladi. Ushbu farqlar madaniy o'ziga xosliklarning til tizimiga qanday ta'sir qilishini yaqqol aks ettiradi. Shu bois, til o'rganish jarayonida faqat grammatik qoidalarni emas, balki muloqot strategiyalarini ham o'rganish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek va italyan tillarida kommunikativ strategiyalar har ikkala jamiyatning madaniy va ijtimoiy qadriyatlarini bilan bevosita bog'liq holda shakllangan. O'zbek tilida hurmat, ehtiyotkorlik va bilvosita ifodalash usullari ustunlik qilsa, italyan tilida ochiq, jonli va bevosita muloqot shakllari keng qo'llaniladi. Ushbu farqlar til tizimidagi muloqot meyorlari, ijtimoiy daraja va madaniy kontekstga bog'liq holda yuzaga keladi. Xususan, o'zbek tilida ijtimoiy masofani saqlash va murojaat shakllariga e'tibor kuchli bo'lib, rasmiy nutq uslubi ko'proq qo'llanadi, italyan tilida esa norasmiy, yaqin muloqot shakllari tabiiy holat sanaladi. Shuningdek, harakatga undash taktikalari ham sezilarli darajada farq qiladi: o'zbek tilida iltimos va taklif qilish odatda yumshoq, bilvosita shaklda ifodalanadi, italyan tilida esa ko'proq bevosita iboralar ishlatiladi. Bu natijalar kommunikativ strategiyalarni o'rganishda lingvistik va madaniy omillarning muhim rol o'ynashini yana bir bor tasdiqlaydi. Til o'rganish va tarjima jarayonida ushbu farqlarni hisobga olish zarur, chunki madaniy xususiyatlarni tushunmasdan to'g'ri muloqot yuritish qiyin kechishi mumkin. Shu bois, kelgusida ushbu mavzuni yanada chuqur o'rganish uchun eksperimental tadqiqotlar va aniq muloqot holatlari asosida amaliy tahlillar o'tkazish maqsadga muvofiqdir. O'zbek va italyan tillaridagi kommunikativ strategiyalarni tushunish nafaqat tilshunoslik va tarjima sohalar uchun, balki madaniyatlararo muloqotni rivojlantirish uchun ham muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Djalilova D. Kommunikativ nutqni rivojlantirishning amaliy asoslari. Academic Research in Educational Sciences [Internet]. 2021;2(6):84-91. <https://cyberleninka.ru>
2. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior. Garden City, NY: Anchor Books; 1967.
3. Grice P. Logic and Conversation. Harvard University Press; 1975.

4. Hofstede G. Cultures and Organizations: Software of the Mind. McGraw-Hill; 1991.
5. Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press; 1987.
6. Mamatov A. O'zbek tili frazeologizmlarining shakllanishi. Tashkent; 1997.
7. Mamatov A.E. Hozirgi zamon o'zbek adabiy tilida leksik va frazeologik norma muammolari. Tashkent; 1991.
8. Mo'minova O. O'zbek tilining kommunikativ xususiyatlari. Tashkent; 2010.
9. Raimjonov O.X. Frazeologik birliklarning lingvistik ta'minoti yaratilishining dolzarbligi. Oriental Renaissance: Innovative, Educational, Natural and Social Sciences [Internet]. 2024;4(6):29–37. Available from: www.oriens.uz
10. Xudoybeganova Z.N. Kommunikativ tilshunoslik va til kompetensiyalari. Toshkent; 2018. p. 55.